

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ხელნაწერის უფლებით

დავით დარსაველიძე

ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების ინსტრუმენტები

(თესალონიკის, ნაპა ვალისა და თბილისის ტურისტული კლასტერების მაგალითზე)

ეკონომიკის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი დისერტაციის

ა ვ ტ ო რ ე ფ ე რ ა ტ ი

თბილისი

2014

ნაშრომი შესრულებულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ეკონომიკური და სოციალური სტატისტიკის კათედრაზე

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: სიმონ გელაშვილი

პროფესორი,

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ოფიციალური შემფასებლები: 1. ინეზა გაგნიძე

ასოცირებული პროფესორი,

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

2. გოგიტა თოდრაძე

ეკონომიკის დოქტორი,

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

დისერტაციის დაცვა შედგება 2015 წლის 4 თებერვალი, 14 საათზე ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე.

მისამართი: 0186, თბილისი, უნივერსიტეტის ქ. 2; თსუ X კორპუსი, აუდიტორია №206.

დისერტაციის გაცნობა შესაძლებელია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში.

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

მ. ლობჯანიძე

ავტორეფერატის სტრუქტურა:

თემის აქტუალობა.....	3
კვლევის მიზნები და ამოცანები.....	6
კვლევის ობიექტი და საგანი.....	7
კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძველი.....	7
ნაშრომის ძირითადი საკითხების სისტემატიზაცია.....	8
სადისერტაციო ნაშრომის მეცნიერული სიახლე.....	21
ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა.....	23
ნაშრომის აპრობაცია და პუბლიკაცია.....	24
ნაშრომის სტრუქტურა და მოცულობა.....	25

თემის აქტუალობა

საქართველოში, საბაზრო ეკონომიკის პირობებისთვის დამახასიათებელი ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარება, უმთავრესად 1991 წლის დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდგომ პერიოდს უკავშირდება. თუმცა, სამოქალაქო ომმა, კონფლიქტებმა აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში, მისი განვითარების პროცესი შეაფერხა. შესაბამისად, გამოცოცხლების პერიოდი 1990-იანი წლების ბოლოდან დაიწყო (მცირე კონცეპტუალური, საკანონმდებლო თუ სხვა ქმედებები) და განვითარების საწყის ფაზაში ვარდების რეკონსტრუქციის შემდეგ შევიდა. აქტიური რეფორმირების პროცესი და ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების დაგეგმვისა თუ ბიზნეს გარემოს განვითარების ხელშეწყობის კუთხით, საგულისხმო პრაქტიკული ქმედებების (მცირე ბიზნესის ხელშეწყობის მექანიზმების დანერგვა, სტრატეგიების შემუშავება და ა.შ.) განხორციელება სწორედ ამ დროს უკავშირდება. ამასთან, ეს პროცესი არ შეეხო ყველა თვითმმართველობას და უმთავრესად მსხვილ აგლომერაციულ ერთეულებსა თუ ურბანულ ტერიტორიებზე აისახა. ამ მხრივ, იკვეთება თბილისის, როგორც ლიდერის პოზიცია და სწორედ ის მოიაზრება საქართველოში ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების გამოცდილების საერთაშორისო პრაქტიკის უმთავრეს მიმღებ მხარედ, რომელიც შემდგომ ტრანსმისიის ფუნქციას ასრულებს ამ ცოდნის სხვა თვითმმართველობებისთვის თუ დაინტერესებული მხარეებისთვის გადაცემის თვალსაზრისით (თბილისის საერთაშორისო ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების ფორუმები, კონფერენციები, სასწავლო ვიზიტები საზღვარგარეთ და ა.შ.).

მსოფლიოში აპრობირებული პრაქტიკის მიხედვით, ყველაზე მზარდი ეკონომიკური პოტენციალი მომსახურების სფეროშია; ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების სტიმულირებაც ხშირ შემთხვევაში სწორედ მომსახურების სფეროს განვითარებას უწყობს ხელს. სასურველი საინვესტიციო გარემოს შექმნა წარმოდგენილია მომსახურების სფეროს სათანადო განვითარების გარეშე. ტურიზმი კი მომსახურების სფეროს ერთ-ერთი წამყვანი და სწრაფად მზარდი ეკონომიკური საქმიანობაა. გამონაკლისი არც საქართველოა. შესაბამისად, ტურიზმის განვითარების საკითხი, ჩვენი ქვეყნის ტურისტული პოტენციალის პირობებში (ბუნებრივი, კულტურული, გეოგრაფიული, ისტორიული თუ სხვა), ყურადღების მიღმა ვერ

დარჩება. გარდა ამისა, საქართველო, მისი ხელსაყრელი გეოპოლიტიკური მდებარეობით, სამხრეთ კავკასიაში ერთადერთი ნეიტრალური ადგილია რეგიონული შეხვედრებისთვის. ამასთან, რეგიონში არსებული უმთავრესი სატრანსპორტო მაგისტრალები სწორედ საქართველოზე გაივლის და ევროპასა და აზიას, ჩრდილოეთსა და სამხრეთს შორის ბუნებრივად ჩამოყალიბებულ სატრანსპორტო დერეფანს ქმნის. შესაბამისად, საქართველოს დედაქალაქს სამხრეთ კავკასიის რეგიონის კარიბჭის ფუნქცია აკისრია და რეგიონში ბიზნესის კეთებით დაინტერესებული სუბიექტების შეხვედრებისათვის საუკეთესო ადგილს წარმოადგენს. სწორედ ამიტომაცაა, რომ თბილისში მრავლადაა საერთაშორისო ორგანიზაციების რეგიონული წარმომადგენლობითი ოფისები და კავკასიის რეგიონის უმთავრესი შეხვედრები თუ სხვა მასშტაბური ღონისძიებები სწორედ საქართველოს დედაქალაქში იმართება. ყოველივე ზემოთ თქმული კი მიუთითებს თბილისის ტურისტული კლასტერის განვითარების დიდ მნიშვნელობასა და პოტენციალზე. თბილისის ტურისტული კლასტერის განვითარების საშუალებით შესაძლებელია დამატებითი ეკონომიკური რესურსების მოზიდვა და საერთაშორისო გამოცდილების გაზიარება. თბილისის ტურისტული კლასტერის სათანადო ანალიზისათვის საინტერესოა სხვა ქვეყნების თვითმმართველობების (ქალაქისა თუ რეგიონის) ტურისტული კლასტერების შესწავლა და შემდგომ შედარებითი ანალიზი. ვფიქრობთ, იმ თვითმმართველობების შესწავლაა მნიშვნელოვანი, რომლებიც ტურისტულ კლასტერს განვითარების წამყვან მიმართულებად მოიაზრებენ და შესაბამისად, ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთ უმთავრეს ბერკეტად იყენებენ. შედარებისთვის ჩვენ მიერ შერჩეული იქნა თესალონიკისა (საბერძნეთი) და ნაპა ვალის (აშშ) ტურისტული კლასტერები. თესალონიკის ტურისტული კლასტერი, ისტორიულ-კულტურული მემკვიდრეობითა თუ გეოგრაფიული ადგილმდებარეობით, თბილისის მსგავსად, უდიდესი ტურისტული პოტენციალის მატარებელია და მისი საშუალებით შევისწავლეთ ევროკავშირის იმ წევრი ქვეყნის გამოცდილება, სადაც ტურიზმი განვითარების ერთ-ერთი უმთავრესი ინსტრუმენტია, ხოლო ნაპა ვალის შემთხვევაში შევისწავლეთ წარმატებული ტურისტული კლასტერის განვითარების ფაქტორები და რეგიონული მმართველობითი ინსტიტუციების როლი კლასტერის განვითარებაში ამერიკის შეერთებული შტატებში.

ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების საკითხები, როგორც თეორიული, ისევე პრაქტიკული თვალსაზრისით, კარგად არის შესწავლილი საერთაშორისო სამეცნიერო ლიტერატურაში. ამ თემის შესწავლას ეძღვნება მთელი რიგი სამეცნიერო პუბლიკაციები, რასაც აქტიურად ვეყრდნობით მოცემულ დისერტაციაში. სამეცნიერო-კვლევითი ჯგუფები, უნივერსიტეტების ბაზაზე შექმნილი ორგანიზაციები და მრავალი საკონსულტაციო კომპანია აქტიურადაა ჩართული ამ სფეროში არსებული ცოდნის კომერციალიზაციის პროცესში. მსოფლიოს ძლიერი ეკონომიკის ქვეყნებში დიდი გამოცდილებაა დაგროვილი ამ თვალსაზრისით, განსაკუთრებით აღსანიშნავია, ამერიკის შეერთებული შტატების, ევროპისა და აზიის მოწინავე ქვეყნების გამოცდილება. კერძოდ, საზღვარგარეთული ლიტერატურის განხილვისას აქტიურად ვიყენებთ ა. მარშალის, მ. პორტერის, პ. კრუგმანის, ე. ბლეიქლის, ტ. ბრედშოუს, ჰ. ეტზკოვიჩის, დ. ოსბორნის, ტ. გებლერის, რ. დენჰარტის, ნ. კომინოსის, ტ. პოისტერის თუ სხვათა სამეცნიერო შრომებს.

ამ მიმართულებით სამეცნიერო კვლევების კუთხით, საქართველოში განსხვავებული სიტუაციაა. ეკონომიკის ტრანსფორმაციის პირობებში, იმ ცვლილებების ფონზე, რაც ქვეყანაში მიმდინარეობდა, ზოგადად სამეცნიერო სფეროს განვითარებაზე მეტად უარყოფითად აისახა. შესაბამისად, ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების თემაზე სამეცნიერო კვლევები შედარებით მცირე რაოდენობითაა წარმოდგენილი.

ქართული სამეცნიერო ლიტერატურის განხილვისას, ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების ზოგადი საკითხების შესწავლისას, გამოვიყენეთ ე. მექვაბიშვილის, ე. ხარაიშვილის, ი. გაგნიძის, მ. ჩავლეიშვილის, გ. ორბელიანი-ივანიაშვილის, კ. კიკაბიძის, ს. გელაშვილის და სხვათა სამეცნიერო ნაშრომები, ხოლო უშუალოდ ტურიზმის ანალიზისას დავეყრდენით ნ. აბესაძის, დ. აბულაძის, ნ. კვარაცხელიას, მ. მარგველაშვილის და სხვათა სამეცნიერო და პრაქტიკულ შრომებს.

აქტიურად გამოვიყენეთ აგრეთვე ეროვნული და თვითმმართველობებისთვის (თბილისის) შემუშავებული სტრატეგიები, მოხსენებები, ოფიციალური სტატისტიკური მასალა და საერთაშორისო ორგანიზაციების სარეკომენდაციო-სახელმძღვანელო დოკუმენტები.

კვლევის მიზნები და ამოცანები

საქართველოში ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების მეცნიერული ანალიზის მცირე გამოცდილება არსებობს. სწორედ ამიტომ, ჩვენი სადისერტაციო კვლევის უმთავრესი მიზნებია:

- საზღვარგარეთის ქვეყნებში აპრობირებული ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების თეორიისა და საუკეთესო პრაქტიკის სისტემური შესწავლა და საქართველოში დანერგვის შესაძლებლობების გამოვლენა, თეორიული სიახლეების შემოთავაზება და მათი პრაქტიკაში დანერგვა;
- საქართველოს ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების თვალსაზრისით, დიდი პოტენციალის მქონე ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულების – ტურიზმის განვითარებისთვის სამოქმედო ნაბიჯების იდენტიფიცირება თესალონიკის, ნაპა ვალისა და თბილისის ტურისტული კლასტერების მაგალითზე.

აღნიშნული მიზნების მისაღწევად უმთავრესი ამოცანებია:

1. ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების ინსტრუმენტების სისტემური გააზრება თეორიული თვალსაზრისით და საქართველოში დანერგვის შესაძლებლობების შემოთავაზება, რაც გულისხმობს შემდეგი საკითხების ანალიზს: რეგიონალიზმი, ინოვაცია და საინოვაციო გარემო, თვითმმართველობების სტრატეგიული მართვა, კლასტერული განვითარება და კონკურენტუნარიანობა, ქსელური თანამშრომლობის მეთოდოლოგიის განვითარება და საკითხების პრაქტიკული კვლევა.
2. ტურიზმის, როგორც საქართველოს ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი ინსტრუმენტის წინ წამოწევა.
3. საზღვარგარეთის განვითარებადი (თესალონიკის მაგალითი) და წარმატებული (ნაპა ვალის მაგალითი) ტურისტული კლასტერების პრაქტიკული გამოცდილების ორიგინალური კვლევა და საქართველოში კლასტერების განვითარების მიზნით, ამ გამოცდილების გაზიარების შესაძლებლობების ანალიზი.
4. თბილისის ტურისტული კლასტერის ანალიზი და მისი განვითარებისთვის რეკომენდაციების შემუშავება.

კვლევის ობიექტი და საგანი

სადისერტაციო ნაშრომის შესწავლის ობიექტია ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების ინსტრუმენტები, ხოლო შესწავლის საგანია თესალონიკის, ნაპა ვალისა და თბილისის ტურისტული კლასტერები, რეგიონალიზმის, ინოვაციისა და ინოვაციური გარემოს, სტრატეგიული მართვის, ქსელური თანამშრომლობის, კლასტერებისა და კონკურენტუნარიანობის სისტემები.

კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძველი

სადისერტაციო ნაშრომის თეორიული საფუძველს წარმოადგენს: ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების, რეგიონალიზმის, მენეჯმენტის თეორიები, როგორც საზღვარგარეთის, ისე საქართველოს მეცნიერ-ეკონომისტთა თეორიული და გამოყენებითი ხასიათის მეცნიერული გამოკვლევები, საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ შემუშავებული განვითარების გზამკვლევები და სხვა ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების სახელმძღვანელოები.

სადისერტაციო ნაშრომი ეფუძნება ინდუქცია-დედუქციისა და დიალექტიკის ზოგად მეთოდოლოგიურ საფუძველს. მასში გამოყენებულია ეკონომიკური ანალიზი და სტატისტიკური მეთოდები. სტატისტიკური მეთოდები მოიცავს: დაკვირვების, თავმოყრა-დაჯგუფებისა და ანალიზის მეთოდებს. ტურისტული კლასტერების კვლევა დაეფუძნა როგორც პირველადი, ასევე მეორადი ინფორმაციის ანალიზს. კვლევის დროს გამოყენებული იყო შერჩევითი გამოკვლევების, სოციოლოგიური გამოკითხვის, საინდექსო, აბსოლუტური და შეფარდებითი სიდიდეების, საშუალოების და ვარიაციის მაჩვენებლების, სტატისტიკური ინფორმაციის გრაფიკული გამოსახვის, დინამიკური მწკრივების და სხვა მეთოდები.

სადისერტაციო ნაშრომის პირველი სამი თავი დაეთმო ლიტერატურის კრიტიკულ ანალიზს, ქსელური თანამშრომლობის უკეთ შესასწავლად წარმოვადგინეთ ჩვენ მიერ შემუშავებული ახალი მეთოდოლოგია. კერძოდ, ტურიზმის კლასტერის შესასწავლად მოვამზადეთ კითხვარი, მასზე დაფუძნებით შევიმუშავეთ ინდიკატორები, ინდექსები და დეკარტეს კოორდინატთა სისტემაზე მათი სვოტ ანალიზის მსგავსად ასახვის მეთოდოლოგია.

სადისერტაციო ნაშრომის მეოთხე და მეხუთე თავები სრულად დაეთმო პირველ ნაწილში გამოყენებული თეორიული საკითხების პრაქტიკულ მაგალითებზე

განხილვას. თესალონიკის ისევე, როგორც თბილისის ტურისტული კლასტერის განხილვისას, ძირითადად დავეყრდენით ე. ეტზკოვიჩის ინოვაციის სამმაგი სპირალის მოდელს, მ. პორტერის კლასტერების თეორიას, კონკურენტუნარიანობის აღმასის მოდელსა და ჩვენ მიერ შემუშავებული ქსელური თანამშრომლობის შესწავლის მეთოდოლოგიას. რაც შეეხება ნაპა ვალის ღვინის ტურიზმის მაგალითს, ამ შემთხვევაში უფრო მეტი ყურადღება გამახვილდა კლასტერის ჩამოყალიბების პროცესსა და ფაქტორებზე, რეგიონული მმართველობის ფორმებზე და ზოგადად პ. კრუგმანის ცენტრი-პერიფერიის მოდელზე.

ნაშრომის ძირითადი საკითხების სისტემატიზაცია

სადისერტაციო კვლევამ ცხადყო, რომ ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების მოწინავე პრაქტიკის დანერგვა წარმოდგენელია მისი სისტემური ანალიზისა და მართვის რიგი საკითხების მჭიდრო კავშირში განხილვის გარეშე.

შესაბამისად, ამ კვლევის შემდეგი მიმართულებები გამოვკვეთეთ: რეგიონული მმართველობის როლი ტურისტული კლასტერის განვითარების პროცესში; ადგილის ტურისტული ინოვაციური გარემო; სტრატეგიული მენეჯმენტის მექანიზმების მნიშვნელობა განვითარების სისტემური მართვისათვის; ტურისტული კლასტერები, მათი თავისებურებანი სხვა ტიპის კლასტერებისგან განსხვავებით და ადგილის კონკურენტუნარიანობის ფაქტორები; ტურიზმის კლასტერის განვითარებით დაინტერესებული მხარეების ქცევა და მიდგომები; ქსელური თანამშრომლობის მნიშვნელობა, სუსტი ქსელური თანამშრომლობის დაძლევის გზები და ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების ინსტიტუციური მოწყობა. შესაბამისად, ამ მიმართულებების მიხედვით პირველი ორი თავი შემდეგი სახით ჩამოყალიბდა:

თავი I. ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარება

ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების პროცესის განხილვა წარმოდგენელია რეგიონალიზმისა და თვითმმართველობის სათანადო ფორმების შერჩევის გარეშე. თითოეულ ტერიტორიის დამახასიათებელი თავისებურებები სათანადოდ უნდა იქნას გათვალისწინებული განვითარების ამა თუ იმ სტადიაზე. განვითარებისთვის აუცილებელი კომპეტენციების ერთი ნაწილი თვითმმართველობების საზღვრებში ექცევა, მეორე კი სცდება მას და რეგიონულ გადაწყვეტას საჭიროებს. რეგიონული მნიშვნელობის საკითხების მართვა კი

ყოველთვის კომპლექსურ მიდგომას საჭიროებს. ამ ნაშრომში ყურადღება გავამახვილეთ რეგიონული მმართველობის ფორმაზე, რაც თანამედროვე მსოფლიოში ტერიტორიების მოქნილი მართვის მეტად მისაღებ ინსტრუმენტს წარმოადგენს. რეგიონული მმართველობა ბუნებრივად ჩამოყალიბებული ეკონომიკური სივრცეების განვითარებას უწყობს ხელს და ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფით წარმოქმნილი ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობის ბარიერების დაძლევის საშუალებას იძლევა. ეს კარგად ჩანს ჩვენ მიერ შემუშავებული ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების ინსტიტუციური მოწყობის მოდელზე, სადაც მკვეთრადაა გამოიჯნული კალიფორნიასა და ტეხასში აპრობირებული თვითმმართველობისა და რეგიონული მმართველობის ინსტიტუციები და კომპეტენციები.

ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების მართვის რეგიონული მიდგომა, განვითარების ამა თუ იმ სტადიაზე საჭირო, სხვადასხვა ინსტრუმენტის გამოყენებას უწყობს ხელს. პირველ სტადიაზე იგი ფირმების მოზიდვის სტრატეგიას ასტიმულირებს, მეორე სტადიაზე მათი ადგილზე შენარჩუნების პოლიტიკას ახორციელებს და მესამე სტადიაზე უნიკალური ბიზნეს გარემოს ჩამოყალიბებაზე ზრუნავს. სწორედ მესამე სტადიაა ინოვაციასა და ქსელურ კავშირებზე, ე. წ. ცოდნის ეკონომიკაზე დამყარებული ადგილობრივი ეკონომიკური გარემოს ფორმირების სტადია, რაც თავისთავად ხელს უწყობს როგორც პირველი, ასევე მეორე სტადიის პოლიტიკის ერთიანი სისტემის ქვეშ მოქცევას და ორიენტირებულია მაღალანაზღაურებადი, უფრო პროდუქტიული და დახვეწილი საქონლისა თუ მომსახურების წარმოებაზე, რაც საბოლოო ჯამში, ადგილის კონკურენტუნარიანობის ამადლებას განაპირობებს. სწორედ ამ ტიპის სტრატეგიის შემუშავებაა მნიშვნელოვანი საქართველოს ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების მისაღწევად.

თავი II. ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების სისტემები და მართვის მექანიზმები

ამ თავში გავაანალიზეთ ინოვაცია და ქსელური კავშირები, როგორც ადგილის კონკურენტუნარიანობის მამოძრავებელი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორები და ადგილის უნიკალური კომპეტენციების განვითარების საშუალება. ამ ორი ფაქტორის მართებული კომბინაცია ხელს უწყობს ადგილის კონკურენტული უპირატესობის განვითარებას (დაინტერესებულ მხარეთა რესურსების მობილიზებას და ერთობლივ

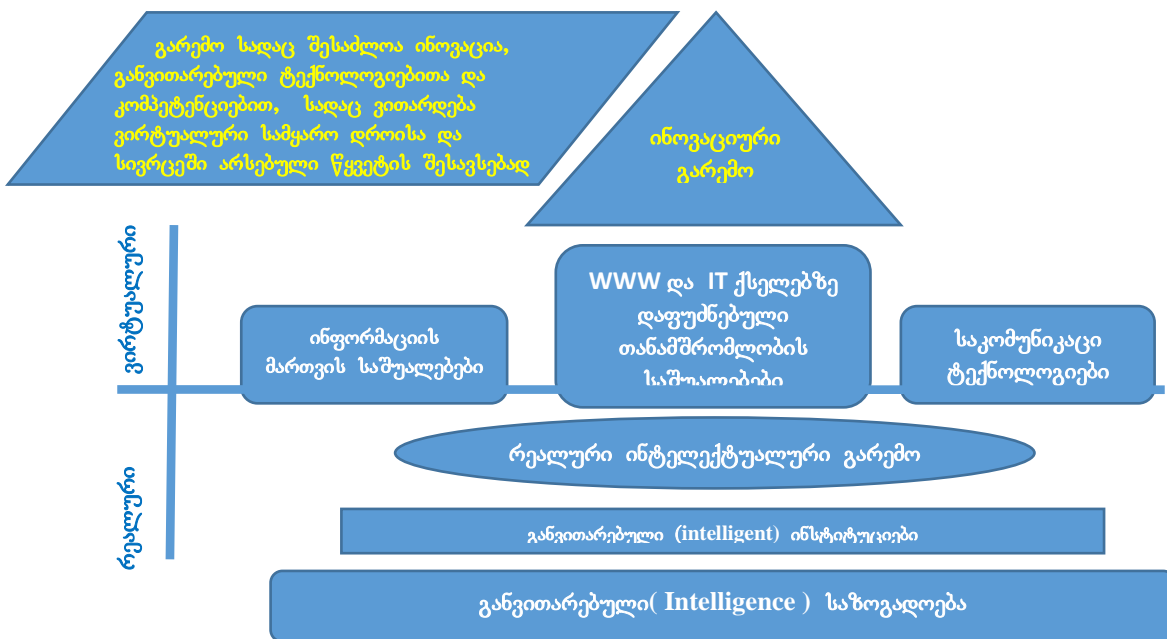
ქმედებას) და გლობალური გამოწვევების წინაშე საპასუხო მზაობას. სხვა სიტყვებით, ძლიერი ლოკალიზაცია, გლობალიზაციით გამოწვეული საფრთხეების შემაკავებელ ფაქტორად, ერთგვარ რეგულატორად გვევლინება. შესაბამისად, მათი საშუალებით ვითარდება კლასტერი და შექმნილი ადგილობრივი ბიზნეს გარემო ადგილის წარმატებას განაპირობებს. ინოვაციის სამმაგი სპირალის მოდელი მოსახერხებელი საშუალებაა ინოვაციური გარემოს განვითარებაში დაინტერესებულ მხარეთა წვლილის ანალიზისთვის. თუმცა, სასურველი იქნება თუ მას დაემატება საზოგადოების სპირალი, რაც საბოლოოდ ოთხმაგი სპირალის მოდელს ჩამოაყალიბებს. საზოგადოების სპირალის დამატება მნიშვნელოვანია, რადგან ის განვითარების პროცესის მონაწილე უმნიშვნელოვანესი მხარეა და მისი ჩართულობის თუ ინტერესების გათვალისწინების გარეშე ინოვაციური გარემოს განვითარებაზე ლაპარაკიც კი ზედმეტია.

გარდა ამისა, კრიტიკულად განვიხილეთ ინოვაციური გარემოს ჩამოყალიბებისათვის აუცილებელი სტრატეგიული მართვის ინსტრუმენტი, მისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები. სტრატეგიული მართვა მიზანმიმართული ნაბიჯების ერთგვარ ერთობლიობას ქმნის და დაინტერესებული სუბიექტების ძლიერი და სუსტი მხარეების გააზრებისა და მათი ერთობლივი ქმედების საშუალებას იძლევა. სტრატეგიული მართვის პროცესი დაინტერესებული მხარეების ჩართვას გულისხმობს. შესაბამისად, აღნიშნული მხარეები პროცესის მონაწილეები ხდებიან და მათი ინტერესების სათანადოდ გათვალისწინების შემთხვევაში, სტრატეგიული ხედვის რეალიზაციისთვის პარტნიორებად იქცევიან, კლასტერების სათანადო განვითარება სწორედ სტრატეგიული მართვის საშუალებითაა შესაძლებელი.

ამასთან, ყურადღება გავამახვილეთ მ. პორტერის მიერ მოცემული კლასტერების თეორიასა და კონკურენტუნარიანობის აღმასის მოდელზე ქსელური კავშირებისა და კონკურენტუნარიანობის ფაქტორების შესასწავლად. მისი მეშვეობით შესაძლებელია ადგილობრივი ეკონომიკის ძლიერი და სუსტი მხარეების იდენტიფიცირება, წარმატებული ქმედებების წინ წაწევა, წარუმატებლობის მაქსიმალურად თავიდან აცილება და საბოლოო ჯამში კი, ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობა. ი. ფოკს-ვილიამსი საინტერესოდ აყალიბებს აგრეთვე კლასტერის განვითარების პროცესს, რაც ამ თეორიის პრაქტიკული გამოყენების ერთგვარ გზამკვლევეს ქმნის.

ამ თავშივე გავანალიზეთ თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიების შესაძლებლობები ცოდნის მართვის და მისი მეშვეობით დროისა და რესურსების უფრო ეფექტიანად გამოყენების, პროდუქტების სწრაფი განვითარების, პროდუქტის პოპულარიზაციასა და რეალიზების კუთხით. თანამედროვე სოციალური მედიის თუ საინფორმაციო ტექნოლოგიების საშუალებით შესაძლოა სამიზნე ჯგუფების უფრო იოლად მოხიდვა და ადგილობრივი ტურისტული პროდუქტის შეთავაზება. მისი საშუალებით შეიძლება გაუმჯობესდეს ქსელური კავშირები და თანამშრომლობის სტიმულირება მოხდეს იმ მხარეებს შორისაც კი, რომლებიც ერთმანეთის გარდაუვალ კონკურენტებად გვევლინებიან. ვირტუალური საინფორმაციო სისტემები ერთგვარად ავსებს საინოვაციო გარემოს (იხ გრაფიკი №1).

გრაფიკი № 1. საინოვაციო გარემო

ზემოთ მოყვანილი ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების სისტემურმა ანალიზმა და ლიტერატურის კრიტიკულმა განხილვამ თვითმმართველობებისა თუ რეგიონის განვითარების კუთხით თავისი უდიდესი მნიშვნელობა ცხადყო. ნაშრომის მესამე, მეოთხე და მეხუთე თავები კი სრულად დაეთმო ზემოთ მოცემული თეორიული ნააზრვის კონკრეტულ სფეროსა და პრაქტიკულ მაგალითებზე განხილვას. ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების მიმართულებებიდან

გამოყვავით ტურიზმი, როგორც ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება და სწორედ მის მიხედვით გავაანალიზეთ ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარება.

თავი III. ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარება ტურიზმის მაგალითზე

მესამე თავი სრულად დაეთმო ტურიზმის კლასტერის თავისებურებების ანალიზს. ნათლად გამოიკვეთა, რომ ტურიზმის მიმართულება განსხვავდება სხვა ეკონომიკური საქმიანობების სახეებისაგან, რადგან ის განსხვავებულ პროდუქტს, უმთავრესად ადგილთან დაკავშირებულ უნიკალურ ატრაქციას სთავაზობს მომხმარებლებს. შესაბამისად, ტურისტული პროდუქტები სწორედ ამ ატრაქციის გარშემო ვითარდება და მათი გადაადგილება ნაკლებად შესაძლებელია¹. აქედან გამომდინარე, ცენტრი-პერიფერიის მოდელის განხილვისას ამ სფეროს განვითარება, კერძოდ, ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარება, ისევე როგორც საწარმოო ძალების სივრცითი განაწილება, დიდად არის დამოკიდებული სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის სათანადო განვითარებაზე. ტურისტების მხრიდან აღნიშნულ პროდუქტზე მოთხოვნა დროის, დანახარჯებისა და სერვისის ხარისხის ფაქტორებითაა განპირობებული. გამონაკლისებს თუ არ განვიხილავთ, ტურიზმის სფეროში მოღვაწე ინსტიტუციების უმეტესი ნაწილი ნაკლებად მოქნილია გადაადგილების თვალსაზრისით, მაშინ როდესაც სხვა სფეროს საწარმოები ადვილად შეიძლება გადაადგილდნენ სხვა ადგილას, თუ ეს ადგილი განვითარებისთვის უფრო მეტ სტიმულებს შესთავაზებს. გარდა ამისა, ტურიზმის სფერო მეტად მოსახერხებელი საქმიანობაა, რადგან სხვა ბიზნესების განვითარებისთვის შემავსებელ, დამხმარე ფუნქციას ასრულებს. აღსანიშნავია, რომ დასაქმების თვალსაზრისით ტურიზმი ერთ-ერთი ყველაზე დიდი სფეროა მთელს მსოფლიოში და საქართველოს ტურისტული პოტენციალის გათვალისწინებით დღეს მეტად მიმზიდველია ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისათვის.

ამავე თავში გავაანალიზეთ ქსელური კავშირების განვითარების მნიშვნელობა. კვლევამ ცხადყო, რომ მისი შესწავლისთვის არ არის მკაფიოდ ჩამოყალიბებული მეთოდოლოგია. აღნიშნულ ნაშრომში ამ კუთხით ჩვენ გარკვეული სიახლე

¹ მაგალითად, ძველი თბილისის მოსანახულებლად, ტურისტი აუცილებლად ძველ თბილისში უნდა მოხვდეს, სხვა ფორმით იგი უშუალოდ ვერ ნახავს ამ უნიკალურ კულტურულ ძეგლს. იგივე ითქმის ვარძიაზე, ხევსურეთზე, სვანეთზე და ა.შ.

შემოვიტანეთ: მოვამზადეთ კითხვარი, რის პასუხებზე დაყრდნობით შევიმუშავეთ გარკვეული სტატისტიკური ინდიკატორები და ინდექსები. მაგალითად, ისეთი ინდიკატორები როგორცაა: **ქსელური თანამშრომლობის ინდიკატორები (X_i)** ზოგადი (1.1) და უფრო მეტად დეტალიზებული (1.3),

$$X_i = \sum_{j=1}^5 X_j = X_1 + X_2 + X_3 + X_4 + X_5 \quad (1.1)$$

X_i – ქსელური თანამშრომლობის ინდიკატორია თითოეული რესპონდენტის მიხედვით. i – რესპონდენტის რიცხვია, 1,2... „n“-მდე. j – კითხვებზე პირობითად მინიჭებული რიცხვებია (1, 2, 3, 4 და 5).

X_j – X_1, X_2, X_3, X_4, X_5 კითხვების პასუხის ქულაა, „0“ ან „1“. უფრო დეტალიზებულისთვის კი ფორმულაში X_j „0“-დან „1“-ის ფარგლებში იცვლება:

$$X_j = \sum_{k=1}^m X_{jk} = X_{j1} + X_{j2} + X_{j3} + X_{j4} + \dots + X_{jm} \quad (1.2)$$

X_k – კითხვის ქვეპასუხის ქულაა „0“ ან წონა $\frac{1}{m}$, სადაც k კითხვის შიგნით ქვეპასუხზე პირობითად მინიჭებული რიცხვი 1,2,3, ... „m“-ის ჩათვლით.

$$X_i = \sum_{j=1}^5 \sum_{k=1}^m X_{jk} \quad (1.3)$$

გარდა ამისა, ამ ინდიკატორებზე დაყრდნობით, შევიმუშავეთ ქსელური თანამშრომლობის საშუალო და ვარიაციის მაჩვენებლები. ქსელური თანამშრომლობის ინდიკატორის საშუალო მაჩვენებელის შემდეგი სახისაა:

$$\bar{X} = \frac{\sum_{i=1}^n X_i}{n} \quad (1.4)$$

\bar{X} – ქსელური თანამშრომლობის ინდიკატორის საშუალო მაჩვენებელია.

X_i – გამოკითხულ ინსტიტუციის ქსელური თანამშრომლობის ინდიკატორი.

n – გამოკითხულთა რიცხვი.

ქსელური თანამშრომლობის ვარიაციის მაჩვენებელი კი შემდეგი სახისაა:

$$\bar{d} = \frac{\sum_{i=1}^n |X_i - \bar{X}|}{n} \quad (1.5)$$

\bar{d} – გამოკითხულთა ქსელური ქცევის ინდიკატორების საშუალო წრფივი გადახრის მაჩვენებელია.

ამასთან, შევიმუშავეთ კონკრეტული ინდივიდუალური ინდექსი, კერძოდ:

$$I_{ip} = \frac{X_{ip}}{\bar{X}_p} \quad (1.6)$$

I_{ip} – კერძო სექტორის გამოკითხულ რესპოდენტთა თანამშრომლობის ინდექსი.

\bar{X}_p – კერძო სექტორის თანამშრომლობის ინდიკატორის საშუალო მაჩვენებელია .

X_{ip} – კერძო სექტორის ერთი რესპოდენტის ქსელური თანამშრომლობის ინდიკატორია.

თავი IV. საზღვარგარეთის რამდენიმე ტურისტული კლასტერის ანალიზი

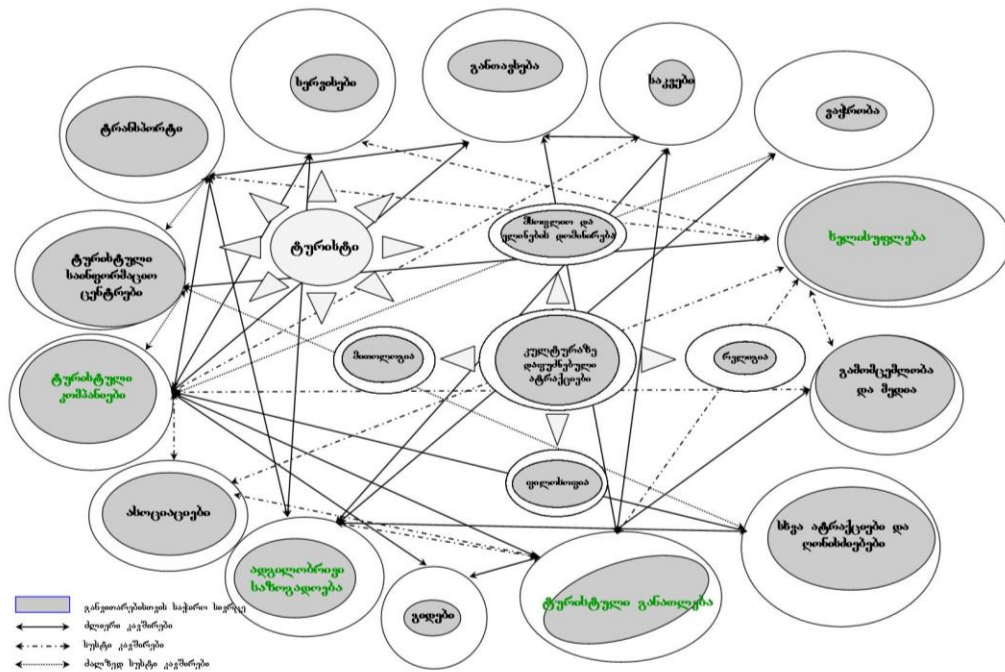
ტურიზმის თავისებურებების გამოკვლევის მეთოდოლოგიის მომზადების შემდეგ, გავაანალიზეთ თესალონიკის განვითარებადი ტურისტული კლასტერი. თესალონიკის ტურისტული კლასტერის განხილვა საინტერესო იყო იმ თვალსაზრისითაც, რომ ევროპელი ვიზიტორებისთვის ის პოპულარულ ტურისტული დანიშნულების ადგილს წარმოადგენს. გარდა ამისა, თესალონიკის კულტურულ-ისტორიული ტურისტული პოტენციალი ისევე დიდია, როგორც თბილისის შემთხვევაში; ამიტომ საინტერესო და უპრიანია მისი თბილისთან შედარება.

კვლევამ ცხადყო, რომ თესალონიკის ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარება დიდად არის დამოკიდებული ტურიზმის სფეროზე. შესაბამისად, ტურიზმი საკმაოდ განვითარებულია თესალონიკში. თუმცა, ჩვენ მიერ ინოვაციური მოდელისა თუ კლასტერების თეორიის, ისევე როგორც კონკურენტუნარიანობის აღმასის მოდელის მიხედვით ჩატარებულმა კვლევებმა ცხადყო, რომ დაინტერესებულ მხარეებს შორის კოოპერაცია და ერთიანი ტურისტული პოლიტიკის ჩამოსაყალიბებლად სწრაფვა არ იყო აქტუალური საკითხი. სახელმწიფო, კერძო და საგანმანათლებლო სექტორები ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად ვითარდებოდნენ და მათ შორის თანამშრომლობა არაარსებითი ხასიათის იყო; უფრო მეტიც, ერთგვარი უნდობლობა იყო ჩამოყალიბებული (იხ. გრაფიკი №2).

კერძო სექტორი ცდილობდა საკუთარი ძალებით ემოქმედა და სხვა ინსტიტუციებთან კოოპერაციის სურვილი არ გააჩნდა, თუ ისინი მათ გარდაუვალ შემავსებელ სერვისებს არ სთავაზობდნენ. ჩვენმა ინტერვიუებმა თითოეული ამ

მხარის წარმომადგენლებთან (სახელმწიფო, კერძო და საგანმანათლებლო) დაადასტურა, რომ ქსელური თანამშრომლობის თვალსაზრისით, აღნიშნული ინსტიტუციები სათანადოდ მზად არ იყვნენ და არც თანამშრომლობის სურვილი ჰქონდათ არა თუ სხვა მხარის, არამედ მათ მსგავს ინსტიტუციებთანაც კი. გარდა ამისა, სუსტად იყო განვითარებული რეგიონული მართვის ინსტიტუციები, რაც რეგიონის დონეზე ტურიზმის განვითარების ერთგვარ შემაფერხებელ ფაქტორს წარმოადგენდა.

გრაფიკი №2. თესალონიკის ტურისტული კლასტერის განვითარებაში მონაწილე მხარეებს შორის კავშირები

ინტერვიუებში თესალონიკის კერძო სექტორის წარმომადგენლები ხარისხისა და სტანდარტების ამაღლების აუცილებლობაზე მიუთითებდნენ; მათი თქმით, აუცილებელი იყო ხარისხის მართვის სპეციალური მექანიზმების ამოქმედება. სხვა შემთხვევაში უკონტროლოდ დარჩენილი ბიზნეს სექტორის მონაწილეთა გარკვეული ნაწილი ვერ უზრუნველყოფდა ვიზიტორთათვის მაღალი ხარისხის სერვისს. ამასთან, მათი თქმით, აუცილებელი იყო მარეგულირებელი საკანონმდებლო გარემოს სრულყოფა და სათანადო საჯარო სერვისის უზრუნველყოფა.

თესალონიკის შემდეგ ნაპა ვალის ღვინის ტურისტული კლასტერი გაგაანალიზეთ. ის ერთ-ერთი წარმატებული ტურისტული კლასტერია და ამერიკის

შეერთებული შტატების მოწინავე გამოცდილების გაზიარების საშუალებას იძლევა. აქ ტურისტული კლასტერი მეღვინეობის კლასტერიდან წარმოიშვა და ნაპა ვალის ადგილობრივი ეკონომიკის დივერსიფიკაციის ერთ-ერთ უმთავრეს მიმართულებად იქცა; უფრო მეტიც, მან სერიოზული კონკურენცია გაუწია ნაპა ვალის მეღვინეობის კლასტერს. თუმცა, საკითხი შემდეგ დარეგულირდა რეგიონში მოქმედი რეგიონული მმართველობითი ინსტიტუციების ძალისმეფით, კერძოდ, სტრატეგიული მართვის ინსტრუმენტების გამოყენებითა და რეგიონის დონეზე საერთო სერვისების უზრუნველყოფით, ტრანსპორტის, მიწის დაგეგმვის და სხვა მიმართულებებით. საქართველოსთვის, როგორც მეღვინეობის დიდი პოტენციალის მქონე ქვეყნისთვის, ამ კლასტერის განხილვა მეტად მნიშვნელოვანია. ნაპა ვალის რეგიონის ინსტიტუციური მოწყობა მეტად საყურადღებოა, რადგან საქართველოში ამ ეტაპზე არ არის მსგავსი რეგიონული მმართველობის ინსტიტუტები. ნაპა ვალის მაგალითზე ჩვენ შევიმუშავეთ ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების ინსტიტუციური მოწყობის მოდელი, რაც პრაქტიკულ ინსტრუმენტად შეიძლება იქცეს ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების მონაწილეების და მათი კომპეტენციების გამიჯვნისათვის.

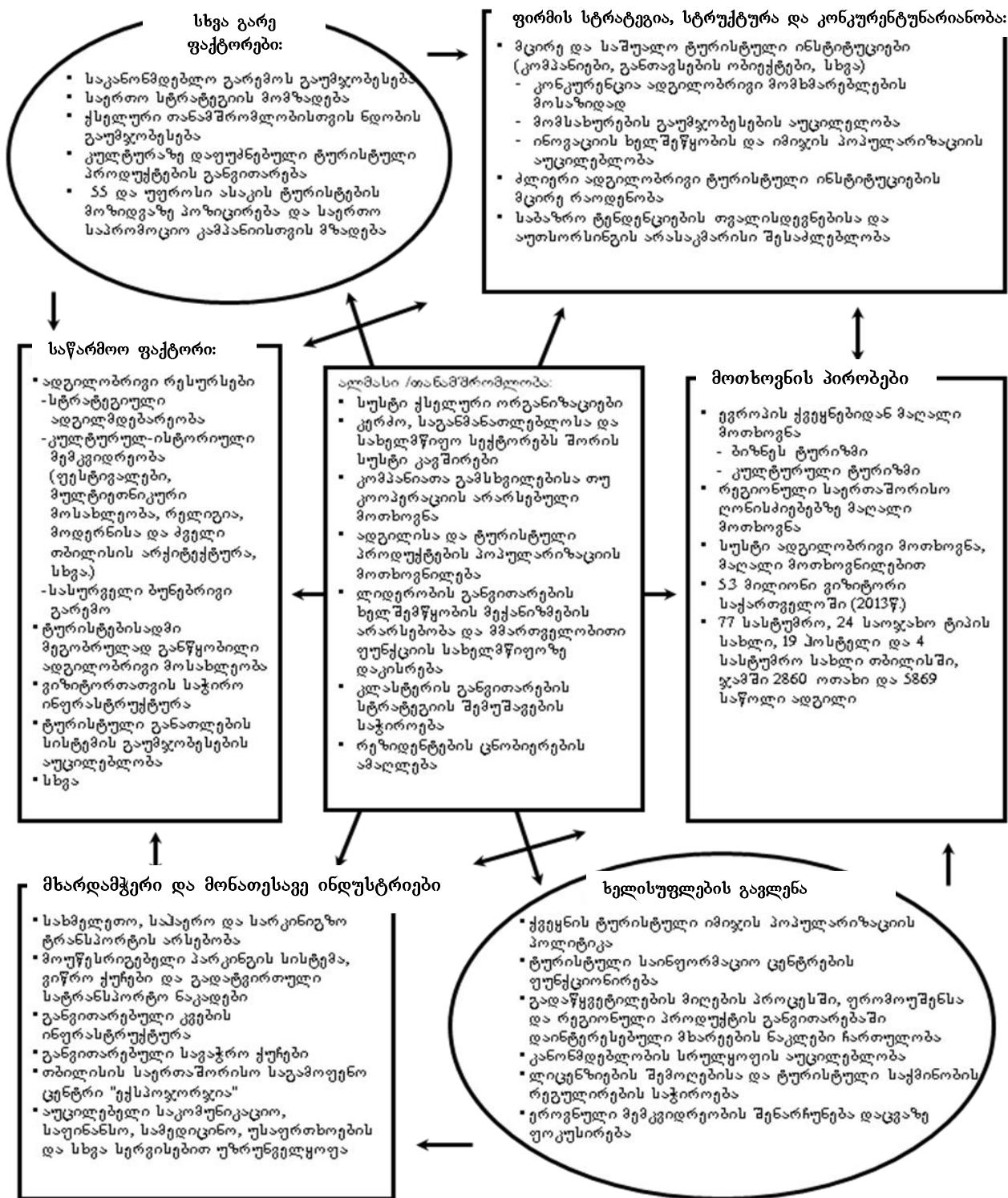
თავი V. თბილისის ტურისტული კლასტერის განვითარების ანალიზი

ნაპა ვალის კლასტერის განხილვის შემდეგ მეტად საინტერესო იყო თბილისის ტურისტული კლასტერის შეფასება. მსგავსად თესალონიკისა, თბილისიც ინოვაციის, კლასტერებისა და კონკურენტუნარიანობის აღმასის მოდელის მიხედვით გააანალიზეთ (იხ. გრაფიკი №3).

ანალიზმა ცხადყო, რომ თბილისის ტურისტული პოტენციალი მნიშვნელოვნად დიდია, რაც ადგილის ისტორიული, კულტურული, გეოგრაფიული თუ გეოპოლიტიკური უპირატესი ფაქტორების საფუძველზე ჩამოყალიბდა. შესაბამისად, თბილისი ტურისტული თვალსაზრისით ერთ-ერთი ყველაზე კონკურენტუნარიანი ქალაქია რეგიონში. თბილისის ტურისტული ინფრასტრუქტურა ვითარდება და თბილისის, როგორც რეგიონული შეხვედრების ადგილის, რეგიონის კარიბჭის მნიშვნელობა იზრდება და მისი პოპულარობაც არამარტო ბიზნეს ვიზიტორთა, არამედ სხვა ტურისტული სამიზნე ჯგუფების ინტერესს იწვევს. შესაბამისად, როგორც ანალიზმა ცხადყო, ტურიზმის სექტორი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს თბილისის ადგილობრივი ეკონომიკის განვითარებაში. დედაქალაქში სულ უფრო მეტი

რაოდენობის საერთაშორისო ტურისტული ბრენდი ჩნდება. ამჟამად, ქალაქში არაერთი საერთაშორისო სასტუმროს, კვებისა თუ სავაჭრო ქსელის წარმომადგენელი ოპერირებს.

გრაფიკი №3 თბილისის ტურისტული კლასტერის კონკურენტუნარიანობის აღმასის მოდელი

ამასთან, ტურიზმის განვითარებისთვის მთელი რიგი ქმედებებია განსახორციელებელი, კერძოდ, საკანონმდებლო გარემოს დახვეწა, ტურიზმის თუმცა, თბილისის ტურისტული კლასტერის განვითარება ჯერ კიდევ საწყის სტადიაშია, რადგან კლასტერის განვითარებისთვის საჭირო მაღალი ინოვაციური გარემო და ქსელური კავშირები ჯერ კიდევ განვითარებას საჭიროებს. ამ ეტაპზე, ინსტიტუციები უმთავრესად ვითარდება მათ ხელთ არსებული შეზღუდული რესურსების გამოყენებით ინდივიდუალურად და ვერ სარგებლობენ კლასტერის საერთო შესაძლებლობებით (იმოქმედონ როგორც ჯგუფის წევრებმა და გამოიყენონ ერთად ქმედების შესაძლებლობები). თუ დავეყრდნობით სამმაგი სპირალის მოდელს და მისი საშუალებით გააანალიზებთ მოცემული მხარეების შესაძლებლობებს, საინტერესო სურათი წარმოგვიდგება. ფაქტია, რომ ჯერ კიდევ არაა ჩამოყალიბებული ის საინოვაციო გარემო, რაც ცოდნის კომერციალიზაციას შეუწყობს ხელს და აკადემიურ, სახელმწიფო თუ კერძო სექტორს სინერგიულ კავშირში განავითარებს სფეროში მოქმედი ინსტიტუციების საქმიანობაზე ლიცენზიების, სტანდარტებისა და მომსახურების ხარისხის მართვის მექანიზმების ამოქმედება და მათი კონტროლი, სექტორის განვითარებისთვის სპეციალური სტიმულების შექმნა (საგადასახადო თუ არასაგადასახადო), ერთიანი ტურისტული განვითარების სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის შემუშავება დაინტერესებული მხარეების აქტიური ჩართულობით. აუცილებელია, ასევე, ყურადღების გამახვილება ტურიზმის სტატისტიკის წარმოების სრულყოფის საკითხზეც. ეს ფუნქცია უფრო სტატისტიკის ეროვნულმა სამსახურმა უნდა იტვირთოს და ტურიზმის დეპარტამენტი სტატისტიკური სატელიტური ანგარიშების წარმოების აქტიური მომხმარებელი უნდა იყოს.

ტურიზმის განვითარების პროცესის ლიდერ მხარედ რესპოდენტების მხრიდან სახელმწიფო მოიაზრება, თუმცა დაბალი ნდობის ფაქტორის გამო, ტურიზმის სახელმწიფო მართვის ორგანოებთან თანამშრომლობის სურვილს ნაკლებად გამოთქვამდნენ. ანალიზმა ცხადყო, რომ ტურიზმის სკოლები, ისევე როგორც კერძო ინსტიტუტები, მზად არიან ჩაერთონ ტურიზმის განვითარების სტრატეგიის შემუშავების პროცესში, თუმცადა აუცილებელია მათი ჩართულობის და აზრთა თანასწორი გაცვლის მექანიზმების უზრუნველყოფა. საქართველოს ტურიზმის განვითარების ახალი სტრატეგია 2008 წელს შემუშავდა, რამაც მთელი ქვეყნის ტურისტული განვითარების საკითხები მოიცვა. თბილისის ტურისტული განვითარების

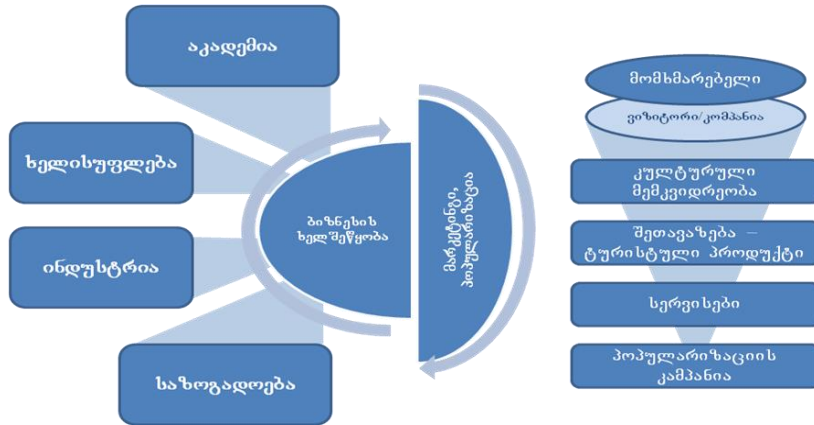
კონცეფცია კი 2004 წელს მომზადდა. ალბათ პირველი უმთავრესი ქმედება, რამაც ხელი უნდა შეუწყოს ქსელური თანამშრომლობის განვითარებასა და ნდობის ფაქტორის ჩამოყალიბებას, ამ სტრატეგიებზე და მანამდე არსებულ ვერსიებზე დაყრდნობით, ახალი სტრატეგიის შემუშავება შეიძლება იყოს. აუცილებელი იქნება ამ სტრატეგიის დაგეგმვის, შემდეგ დანერგვის, მონიტორინგისა და განახლების პროცესის გამჭვირვალედ და თანამონაწილეობის პრინციპებით წარმართვა. მნიშვნელოვანია, თუ ეს ყველაფერი თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიების საშუალებით იქნება სათანადოდ მხარდაჭერილი, ანუ შეიქმნება სპეციალური საინფორმაციო პლატფორმა, რაც ტურიზმის განვითარებით დაინტერესებულ მხარეებს განხილვისა და დისკუსიების საშუალებას მისცემს. შემდეგ კი სასურველია შეიქმნას საინფორმაციო ვებგვერდი, რაც ყველა დაინტერესებული მხარის თანამშრომლობისთვის საჭირო ცნობიერების ამაღლებას მოემსახურება (იხ. გრაფიკი №4). სწორედ ამ ვებგვერდის საშუალებით და მის პარალელურად სხვა ღონისძიებების ორგანიზებით უნდა მოხდეს დაინტერესებული მხარეებისთვის თანამშრომლობის სხვადასხვა მიმართულების წინ წამოწევა, რაც მათ პრაქტიკულ მაგალითებზე აჩვენებს, თუ რა სარგებელი შეიძლება მიიღონ ტურიზმის განვითარების პროცესში ჩართვის შემთხვევაში. ანალიზმა ასევე ცხადყო, რომ ამ ეტაპზე წამყვანი როლი სახელმწიფომ უნდა ითავოს, თუმცა მან აუცილებლად უნდა გაატაროს ისეთი პოლიტიკა, რაც დაინტერესებულ მხარეებს აქტიურად ჩართავს განვითარების პროცესში და მათი რესურსების გაერთიანების საფუძველს შექმნის. პარალელურად სასურველი იქნება, თუ შეიქმნება ისეთი ინსტიტუცია, რომელიც ქსელური კავშირების ფორმალიზებას მოახდენს და თანდათან ძლიერი ტურისტული კლასტერის განვითარებას ხელს შეუწყობს. ამ ნაშრომში რეკომენდაციების სახით თანმიმდევრულადაა აღწერილი, თუ როგორ უნდა მოხდეს განვითარების პროცესის მართვა.

თესალონიკის მაგალითი გასათვალისწინებელია თბილისის ტურისტული კლასტერის განვითარების პროცესთან შედარების თვალსაზრისით. აქ გარკვეული უარყოფითი პარალელები გამოიკვეთა, რაც სასურველია თავიდანვე ავიცილოთ.

საბერძნეთში ჩვენ მიერ ჩატარებული გამოკვლევებისას გამოვლინდა, რომ თბილისის მსგავსად საჭირო იყო ტურისტული სერვისების, სტანდარტებისა და ხარისხის მართვის გაუმჯობესება. იქაც, თბილისის მსგავსად, აუცილებელი იყო ლიდერის

იდენტიფიცირება და ნდობის ფაქტორის ჩამოყალიბება სახელმწიფო, კერძო და საგანმანათლებლო სექტორს შორის. თესალონიკის კლასტერის ანალიზმა ცხადყო, რომ დანაწევრებული ფორმით განვითარება მეტად ლიმიტირებულ შესაძლებლობებს ქმნის და აუცილებელია არსებობდეს ისეთი რეგიონული მართვის ინსტიტუციები, რაც სხვადასხვა დაინტერესებული მხარის ინტერესების კონსოლიდირებას მოახდენს.

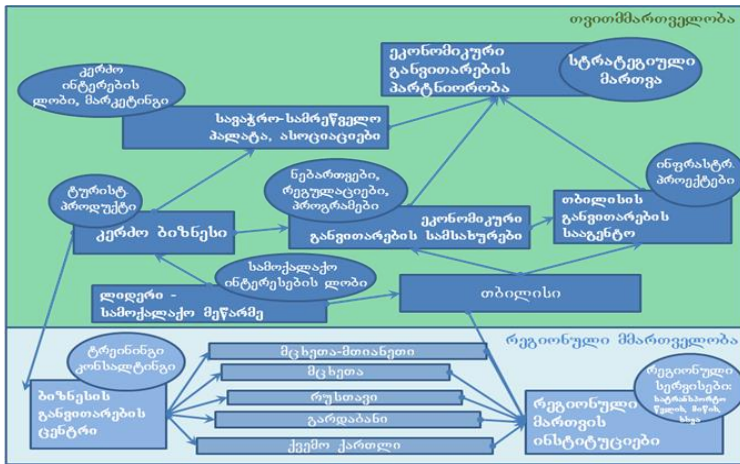
გრაფიკი №4 ტურისტული კლასტერის ვებგვერდის კონცეფცია

ქსელური კავშირების საინტერესო მაგალითი იყო ნაპა ვალი, სადაც ამ კუთხით მოქმედებდა სხვადასხვა რეგიონული მნიშვნელობის ორგანიზაცია და ეკონომიკური განვითარების კორპორაცია. ამერიკის შეერთებული შტატების მარკეტინგის, როგორც ტურიზმის განვითარების მექანიზმების შესწავლა აუცილებლად მოითხოვს ყურადღების გამახვილებას. აუცილებელია ასევე აქცენტირება იმ ფაქტორზე, რომ საჭიროა თბილისის ტურისტული განვითარების სტრატეგიის შემუშავება, რაც კლასტერის განვითარებით დაინტერესებული მხარეების თანამშრომლობის მასტიმულირებელ საშუალებად უნდა იქცეს, მოახდინოს დაინტერესებული მხარეების შესაძლებლობების შეფასება, რესურსების მობილიზება, ურთიერთშორისი ნდობის ჩამოყალიბება და ერთობლივი ძალით მოქმედება. ამასთან, აუცილებელია ჩვენ მიერ მოწინავე ქვეყნების მაგალითზე შემუშავებული თბილისისთვის ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების ინსტიტუციური მოდელის თანდათან ამოქმედება (იხ გრაფიკი №5), რაც გულისხმობს მასში ჩართული როგორც თვითმმართველობის, ასევე რეგიონულ დონეზე სხვადასხვა ინსტიტუციის დაფუძნებას თუ არსებულის გაძლიერებას, მისი კომპეტენციის მკვეთრ გამიჯვნას და

ინსტიტუციათა შორის აქტიურ თანამშრომლობას სტაბილური ეკონომიკური განვითარების მისაღწევად.

გრაფიკი №5 ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების ინსტიტუციური მოწყობის მოდელი თბილისისათვის

სადისერტაციო ნაშრომის მეცნიერული სიახლე

სადისერტაციო ნაშრომში მიღებულია როგორც ზოგადი, ისე კონკრეტული თეორიული და პრაქტიკული ხასიათის მეცნიერული სიახლეები, კერძოდ:

სადისერტაციო ნაშრომის ზოგადი მეცნიერული სიახლე ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების ინსტრუმენტების თეორიული და პრაქტიკული საკითხების კომპლექსურ, სისტემურ ანალიზში მდგომარეობს. ხშირ შემთხვევაში ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების საკითხი დანაწევრებულად განიხილება და ფრაგმენტულად ხდება განვითარების სურათის წარმოდგენა. ამ ნაშრომის სიახლე კი სწორედ რომ ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების ინსტრუმენტების საკმაოდ დიდი ნაწილის სისტემურ განხილვასა და ჩვენ მიერ წარმოებული ორიგინალური კვლევის ანალიზს ეთმობა.

გარდა ამისა, ნაშრომში მოცემულია გარკვეული თეორიული სიახლეები:

- ცვლილებები შევიტანეთ ე. ვტ ზოგადი მიერ შემოთავაზებული ინოვაციის სამმაგი სპირალის მოდელში, კერძოდ: მთავრობის, განათლებისა და კერძო სექტორის სპირალს დაემატეთ აგრეთვე საზოგადოების სპირალი.

- წარმოდგინეთ ინოვაციის სისტემის ახლებური ხედვა, რაც რეალურ საინოვაციო გარემოზე ვირტუალური ინოვაციური სისტემის დაშენებას გულისხმობს.
- ჩვენს მიერ შემუშავდა სპეციალური კითხვარი ტურისტულ კლასტერში ჩართული დაინტერესებული მხარეების ინსტიტუციური ქცევის ანალიზისათვის. ამ კითხვარის საშუალებით შესაძლებელია ინსტიტუციების ქსელური კავშირების, ინოვაციისადმი, თანამშრომლობისა და კონკურენციისადმი, ისევე როგორც საჯარო სექტორის მიერ შემოთავაზებული სერვისებით, კმაყოფილების დონის პირველადი შესწავლა.
- შევიმუშავეთ ქსელური თანამშრომლობის ინდიკატორები, კონკრეტული სტატისტიკური ინდექსები და მათი ვიზუალურად წარმოდგენის მეთოდი გრაფიკების საშუალებით.

რაც შეეხება პრაქტიკულ სიახლეს, დისერტაციის IV და V თავი მთლიანად ორიგინალურია და ჩვენს მიერ ჩატარებულ სპეციალურ გამოკვლევას ეფუძნება, კერძოდ:

- საბერძნეთში, არისტოტელეს სახელობის უნივერსიტეტის კვლევით ცენტრში, (URENIO) ჩავატარეთ თესალონიკის ტურისტული კლასტერის კვლევა. ჩვენს ხელთ არსებული ინფორმაციით, მანამდე მსგავსი კვლევა არ იყო ჩატარებული. კვლევის ძირითადი ნაწილი დაეფუძნა ჩვენს მიერ წარმოებულ ინტერვიუებს აკადემიურ, სამთავრობო და კერძო სექტორის წარმომადგენლებთან.
- მოვამზადეთ თესალონიკის ტურისტული კლასტერის ქსელური თანამშრომლობისა და კონკურენტუნარიანობის აღმასის მოდელები.
- ამერიკაში ჩავატარეთ ერთ-ერთი ყველაზე წარმატებული - ნაპა ვალის მედვინგობის ტურისტული კლასტერის კვლევა, სადაც აქცენტი გავაკეთეთ რეგიონული მართვის საკითხებზე, როგორც განვითარების ერთ-ერთ უმთავრეს პირობაზე. კვლევა ასევე ორიგინალური იყო და დაგვეხმარა რეგიონული განვითარების უმთავრესი ფაქტორების გამოვლენაში, კერძოდ, თუ როგორი უნდა იყოს ინსტიტუციური მოწყობა და ქსელური თანამშრომლობა რეგიონული ტურისტული კლასტერის განვითარებისთვის.
- ნაპა ვალის მაგალითზე შევიმუშავეთ რეგიონული განვითარების ინსტიტუციური მოწყობის ორიგინალური მოდელი.

- საქართველოში ჩავატარეთ თბილისის ტურისტული კლასტერის ორიგინალური კვლევა, ვაწარმოეთ სპეციალური ინტერვიუები აკადემიური, კერძო და სახელმწიფო სექტორის წარმომადგენლებთან და ექსპერტებთან.
- მოვამზადეთ თბილისის ტურისტული კლასტერის ქსელური თანამშრომლობისა და კონკურენტუნარიანობის აღმასის მოდელები.
- გამოვავლინეთ მსგავსებები თესალონიკისა და თბილისის ტურისტული კლასტერების მაგალითზე და მოვახდინეთ სამივე კლასტერის შედარებითი ანალიზი.
- შევიმუშავეთ რეკომენდაციები თბილისის ტურისტული კლასტერის თანმიმდევრული განვითარების უზრუნველსაყოფად.
- ნაპა ვალის მაგალითზე შევიმუშავეთ თბილისის ტურისტული კლასტერის განვითარებისათვის საჭირო ინსტიტუციური მოწყობის ახალი მოდელი.

ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა

წარმოდგენილ დისერტაციას დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს, რადგან მისი გამოყენება შეუძლია სხვადასხვა დაინტერესებულ მხარეს: სახელმწიფო სტრუქტურებს, კერძო, სამეცნიერო და საგანმანათლებლო სექტორებს.

იგი მოსახერხებელი წყაროა პრაქტიკოსებისთვის ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების ინსტრუმენტების გასაცნობად. პრაქტიკოსებს საშუალება ექნებათ სისტემატიზებული ფორმით გაეცნონ იმ მექანიზმებსა და მიდგომებს, რაც თვითმმართველობების მიერ აქტიურად გამოიყენება საზღვარგარეთ და ადგილობრივი კონკურენტუნარიანობის განვითარებას განაპირობებს.

პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიმღებ პირთათვის, ისევე როგორც მაღალი თანამდებობების მქონე მენეჯმენტისთვის, საინტერესოაა მოცემული რეგიონალიზმისა და ინოვაციის, სტრატეგიული მართვისა და კლასტერების განვითარების ზოგადი კონცეპტუალური საკითხები. რაც შეეხება მენეჯმენტის სპეციალისტებს და საშუალო რგოლის მენეჯერებს, მათ პრაქტიკულად შეუძლიათ გამოიყენონ მთელი რიგი ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების ინსტრუმენტები პროცესის სამართავად, რაც დაკავშირებულია სტრატეგიული მართვისა და კლასტერების განვითარების პრაქტიკულ საქმიანობასთან.

რაც შეეხება დისერტაციაში წარმოდგენილ პრაქტიკულ კვლევას, სადაც საუბარია ტურიზმის სფეროს გამოწვევებზე და განვითარებაზე თესალონიკის, ნაპა ვალისა და თბილისის მაგალითზე, იგი მეტად მოსახერხებელ გზამკვლევად შეიძლება იქცეს ტურიზმის განვითარების ინსტიტუციებისა თუ ამ სფეროში ზოგადად მოღვაწე სხვა პრაქტიკოსებისთვის. კერძოდ, თბილისის მერიამ და საქართველოს ტურიზმის ეროვნულმა ადმინისტრაციამ, შეიძლება გაითვალისწინოს ნაშრომში მოცემული რიგი რეკომენდაციები მათ მიერ განხორციელებული სტრატეგიული მართვისა თუ პრაქტიკული საქმიანობის დროს.

ამასთან, სადისერტაციო ნაშრომი შეიძლება გამოყენებულ იქნას უნივერსიტეტების შესაბამის ფაკულტეტებზე და პროგრამებზე სწავლების პროცესში.

აღნიშნული ნაშრომი საინტერესო იქნება კვლევის ამ მიმართულებით დაინტერესებული კვლევითი ჯგუფებისთვის, ასევე საკონსულტაციო კომპანიებისთვის.

ნაშრომის აპრობაცია და პუბლიკაცია

დისერტაცია განხილული იქნა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის მიკროეკონომიკის, ეკონომიკური და სოციალური სტატისტიკის, ტურიზმისა და მასპინძლობის მენეჯმენტის კათედრების გაერთიანებულ სხდომაზე.

გარდა ამისა, საბერძნეთში ჩატარებული თესალონიკის ტურისტული კლასტერის კვლევის შედეგები წარდგენილ იქნა ორ საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე კაიროსა და ლისაბონში, ასევე კვლევის საბოლოო შედეგების გაცნობა მოხდა საბერძნეთში, სპეციალურად შექმნილი კომისიის წინაშე.

სადისერტაციო თემასთან დაკავშირებით გამოქვეყნდა შემდეგი პუბლიკაციები:

- გელაშვილი ს., დარსაველიძე დ., „ქალაქების კონკურენტუნარიანობის შედარებითი ანალიზის მოდელი გლობალიზაციის პირობებში“, ჟურნ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, №1, თბ., 2009. გვ. 139-150.
- Darsavelidze D., Title of conference paper/ presentation: Globalization & culture-based tourism clusters - the case of Thessaloniki. Integrated Relational Tourism International Scientific Conference, **Helwan University, Cairo, Egypt, 2009, გვ. 173-185.**
- Darsavelidze D., II International Seminar “Tourism and Spatial Planning” — TPT.09, NICHE TOURISM: territories, cultures and sustainability, Title of conference paper / presentation: Culture-based tourism and networking - The case of Thessaloniki, **University of Lisbon, Portugal, 2009.**

- დარსაველიძე დ., „ლოკალიზაცია და გლობალიზაცია – განვითარების რეგულატორები“, ჟურნ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, №3, თბ., 2011, გვ. 61-70
- დარსაველიძე დ., კლასტერში ჩართულ მხარეთა ქსელური თანამშრომლობის შესწავლის მეთოდოლოგია. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „გლობალიზაცია და სტატისტიკის“ სამეცნიერო შრომების კრებული, თბ., გამომც. „უნივერსალი“, 2014. გვ. 164-171.
- Darsavelidze D., Benavides A., A Transition from Soviet Central Planning to Strategic Management: development effort in Tbilisi, ჟურნ. „ეკონომიკა“, №7-8, თბ., 2014, გვ. 99-124.

დისერტაციის მოცულობა და სტრუქტურა

სადისერტაციო ნაშრომის ტექსტის ძირითადი ნაწილი კომპიუტერზე ნაბეჭდ 199 გვერდს შეადგენს და შედგება შესავლის, ხუთი თავის, თხუთმეტი ქვეთავისა და დასკვნისაგან. გარდა ძირითადი ნაწილისა, თემას დართული აქვს გამოყენებული ლიტერატურის სია და დანართები 59 გვერდის მოცულობით.

სადისერტაციო ნაშრომის სტრუქტურა:

შესავალი.....0

თავი I. ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარება. რრორ! ოკმარკ ნოტ დეფინედ.

1.1 ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარება და რეგიონალიზმი.. **რრორ! ოკმარკ ნოტ დეფინედ.**

1.2. ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების პროცესი: საწარმოო ძალების მოძრაობა და განვითარების ტალღები..... **რრორ! ოკმარკ ნოტ დეფინედ.**

თავი II. ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების სისტემები და მართვის მექანიზმები..... რრორ! ოკმარკ ნოტ დეფინედ.

2.1. ინოვაცია და საინოვაციო გარემო..... **რრორ! ოკმარკ ნოტ დეფინედ.**

2.2. სტრატეგიული მართვა და თვითმმართველობების კონკურენტუნარიანობა **რრორ! ოკმარკ ნოტ დეფინედ.**

2.3. კლასტერები და კონკურენტუნარიანობის „აღმასის“ მოდელი **რრორ! ოკმარკ ნოტ დეფინედ.**

2.4. კლასტერების ჩამოყალიბების საფეხურები და მათი განვითარებით მიღებული სარგებელი **რრორ! ოკმარკ ნოტ დეფინედ.**

თავი III. ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარება ტურიზმის მაგალითზე.... რრორ! ოკმარკ ნოტ დეფინედ.

3.1. ტურიზმის აქტუალობა და თავისებურებანი **რრორ! ოკმარკ ნოტ დეფინედ.**

3.2 კლასტერში ჩართული მხარეების გამოკითხვის მეთოდოლოგია **რრორ! ოკმარკ ნოტ დეფინედ.**

თავი IV. საზღვარგარეთის რამდენიმე ტურისტული კლასტერის ანალიზი.....140

4.1. ქ. თესალონიკში ტურისტული კლასტერის განვითარების აქტუალობა..... **რრორ! ოკმარკ ნოტ დეფინედ.**

4.2. ქ. თესალონიკის განვითარებადი ტურისტული კლასტერის ანალიზი ინოვაციის სამმაგი სპირალისა და კონკურენტუნარიანობის „აღმასის“ მოდელის მიხედვით **რრორ! ოკმარკ ნოტ დეფინედ.**

4.3. ნაპა ვალის რეგიონის განვითარებული ტურისტული კლასტერის ანალიზი და რეგიონული კლასტერის მართვის ინსტიტუციური მოწყობა... **რრორ! ოკმარკ ნოტ დეფინედ.**

თავი V. თბილისის ტურისტული კლასტერის განვითარების ანალიზი..... რრორ! ოკმარკ ნოტ დეფინედ.

5.1. თბილისში ტურიზმის განვითარების აქტუალობის დასაბუთება **რჩორ!** **ოოკმარკ ნოტ დეფინედ.**

5.2. საქართველოში ტურიზმის განვითარების ზოგადი ანალიზი.....137

5.3. თბილისის ტურისტული კლასტერის შეფასება ინოვაციის სამმაგი სპირალისა და კონკურენტუნარიანობის აღმასის მოდელების მიხედვით..... **რჩორ!** **ოოკმარკ ნოტ დეფინედ.**

5.4 თბილისის კლასტერის შედარებითი ანალიზი თესალონიკისა და ნაპა ვალის კლასტერებთან, მართვის ინსტიტუციური მოდელი და რეკომენდაციები..... **რჩორ!** **ოოკმარკ ნოტ დეფინედ.**

დასკვნა..... **რჩორ!** **ოოკმარკ ნოტ დეფინედ.**

გამოყენებული ლიტერატურა..... **რჩორ!** **ოოკმარკ ნოტ დეფინედ.**

დანართები..... **რჩორ!** **ოოკმარკ ნოტ დეფინედ.**